

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen bij het ministerieel besluit tot voorlopige opheffing van de bescherming als monument van het walenschip Céphée in Antwerpen

Provincie: Antwerpen

Gemeente: Antwerpen, 1ste afdeling, sectie A

Objectnummer: 4.01/11002/2500.1

-

Dossiernummer: 4.001/11002/149.1

Omschrijving:

Walenschip Céphée, Jordaenskaai zonder nummer

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel,

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Getekend door: Matthias Diependaele (Sig)
Getekend op: 2021-09-20 14:34:02 +02:00
Reden: Ik keur dit document goed

Matthias DIEPENDAELE

1. Advies uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige opheffing

1.1. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 15 juni 2021.

De VCOE bracht op 8 juli 2021 een ongunstig advies uit over de opheffing van de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het opheffingsdossier.

Behandeling van het advies:

De commissie formuleert volgende algemene bedenkingen:

Allereerst dient opgemerkt te worden dat het dossier van de Céphée ad hoc voor advies wordt voorgelegd, terwijl een breder (beleids)kader voor het actualiseren van beschermingen vooralsnog ontbreekt. (...)

Voorliggend opheffingsvoorstel vloeit evenwel niet voort uit een evaluatie van de betreffende bescherming. Over de hoge erfgoedwaarde van de Céphée bestaat vandaag geen twijfel.(...)

De beknopte argumentatie van de stad inzake ontwikkeling van de locatie en het risico van verplaatsing wordt daarbij overgenomen zonder kritische afweging.(...)

De gevolgen van achterstallig onderhoud en de onoordeelkundige opstelling van het schip–bv. inzake verplaatsingsmogelijkheden–kunnen voor de commissie dan ook geen aanleiding zijn voor een finale opheffing.(...)

Daarmee samenhangend betreurt de commissie dat het tot op heden ontbreekt aan een beheersvisie voor het schip. (...)

Antwoord: Dit opheffingsdossier kadert inderdaad niet in een breder beleidskader. Het gaat immers om een ad-hocaanvraag tot opheffing waarbij gebruik gemaakt wordt van de opheffingsmogelijkheid van art 6.2.1. 3° van het Onroerenderfgoeddecreet. Een breder beleidskader is hiervoor geen vereiste.

De commissie stelt daarnaast terecht dat er over de erfgoedwaarde van de Céphée vandaag geen twijfel bestaat. Het opheffingsdossier geeft ook duidelijk aan dat deze erfgoedwaarde er nog is. Een opheffing van de bescherming op basis van artikel 6.2.1. 1° is bijgevolg niet mogelijk. Het opheffingsvoorstel steunt op 6.2.1. 3° van het Onroerenderfgoeddecreet.

Conform de wet betreffende de uitdrukkelijke motivering van de bestuurshandelingen van 29 juli 1991 bevat het opheffingsbesluit een afdoende motivering en de juridische en feitelijke overwegingen die aan de beslissing ten grondslag liggen.

Het is een feit dat op de locatie waar de Céphée zich bevindt een nieuwe ontwikkeling gepland is. Op 9 juli 2021 keurde stad Antwerpen hiervoor het schetsontwerp goed. Het globale project geeft een nieuwe invulling aan de Scheldekaaien, die de lange geschiedenis van deze specifieke erfgoedlocatie beter zichtbaar moet maken. De gelaagdheid van de geschiedenis wordt opnieuw leesbaar gemaakt door naast het Steen de archeologische vondsten van de middeleeuwse burcht, de middeleeuwse kaaimuur en de napoleontische kaai bloot te leggen. Zo draagt dit project bij tot de herwaardering van de omgeving van twee beschermde monumenten (het Steen en de beschermde afdaken van de hangars) en de ontsluiting van de ondergrondse resten. Het schetsontwerp wil de kaaivlakte ook nieuw leven inblazen door open ruimte te voorzien waar activiteiten en kleinschalige evenementen georganiseerd kunnen worden. Het wil ook de band tussen de kaaivlakte en de stad herstellen. De noordelijke hangar, waar de Céphée gelegen is, speelt een rol in het toeristische onthaal doordat hij aansluit op de cruiseterminal en het Steen. Een route door de hangars, parallel aan de Schelde, leidt langs de plek waar de Sint-Walburgiskerk stond, vlak onder waar nu de Céphée ligt. Paviljoenen onder de hangars kunnen dienen voor voorzieningen of als archeologische stopplaatsen voor een blik in de ondergrond.

Ook de waterkering wordt op deze locatie dichterbij het water gebracht zodat de vrijgekomen ruimte kan worden gebruikt voor kleinschalige evenementen.

Een opheffing van een bescherming steunend op een gewijzigd algemeen belang vereist niet dat de afgewogen belangen onverzoenbaar zijn, wel dat een afweging gemaakt wordt tussen verschillende (ruimtelijke) belangen.

Het opheffingsdossier steunt evenmin op de gevolgen van achterstallig onderhoud en de onoordeelkundige opstelling van het schip. Er wordt aangehaald dat de verplaatsing van het schip redelijkerwijze onmogelijk is zonder groot verlies aan erfgoedelementen. Wat de verplaatsing van het schip betreft werd immers al in 2008 vastgesteld dat het behoud van het schip in situ al een grote mate van reconstructie zou inhouden. Het is dan niet onredelijk om te veronderstellen dat een verplaatsing - die een groter risico inhoudt dan behoud ter plekke - een verlies aan erfgoedelementen zou inhouden. Toch is dit niet het determinerende motief voor de opheffing, dit ligt in het gewijzigde algemeen belang van het schip ten gevolge van de wijzigende context waarin het terecht is gekomen. Aan het inhoudelijk dossier zal ter verduidelijking een goedgekeurd schetsontwerp van het project op de locatie van de Céphée worden toegevoegd en de motivering in het ministerieel besluit zal eveneens worden aangevuld. Ook het inhoudelijk dossier zal op dit punt worden aangevuld.

Tot slot is het in het kader van de opheffing van een bescherming evenmin een vereiste dat er een beheersvisie voor het beschermde goed bestaat.

In het vijfde punt van haar advies gaat de commissie vervolgens over tot een toetsing van de motivering van de opheffing:

De commissie vindt de relatie van het 'algemeen belang van de heraanleg van de Scheldekaaien' tot het 'algemeen belang van de bescherming' onvoldoende onderbouwd. Bovendien wordt niet nader verklaard wat het 'algemeen belang van de heraanleg van de Scheldekaaien' zou omvatten. Uit het opheffingsvoorstel kan de commissie bijgevolg niet opmaken dat het behoud van de Céphée op de huidige locatie onverzoenbaar zou zijn met de herontwikkeling (...). Informatie over de (geplande) werken op deze plaats ontbreekt. Het is verder onduidelijk in hoeverre bij opmaak van de herontwikkelingsplannen rekening werd gehouden met de bescherming van dit toonaangevend stuk erfgoed. Nochtans was de waarde en problematiek van de Céphée gekend. (...)

De commissie erkent het risico dat een fysieke verplaatsing van het schip als geheel inhoudt. Het onderzoek naar de verplaatsingsmogelijkheden wees evenwel uit dat een fysieke verplaatsing niet ondenkbaar is (...) De stelling van het opheffingsbesluit dat de 'verplaatsing van het schip redelijkerwijze onmogelijk [is] zonder een groot verlies aan erfgoedelementen' is aldus misleidend.(...)

Wat betreft de geraamde kostprijs voor (eventuele) verplaatsing en restauratie geeft het dossier geen verdere toelichting.(...)

Tot slot vraagt de commissie zich af in hoeverre alternatieve verplaatsingsopties werden onderzocht. Het lijkt namelijk niet uitgesloten om het schip op de huidige locatie gedocumenteerd te ontmantelen en elders herop te bouwen.(...)

Samenvattend is de commissie van oordeel dat het algemeen belang van de bescherming geen obstakel hoeft te vormen voor het algemeen belang van de heraanleg van de Scheldekaaien. Tevens meent de commissie dat het algemene belang van de bescherming van de Céphée – gezien de hoge erfgoedwaarde – niet in die mate geëvolueerd is dat een opheffing verantwoord is. Bovendien kan voorliggende opheffing een ongewenst precedent vormen om zonder grondige afweging beschermingen stop te zetten in functie van ontwikkelingsplannen.(...)

Antwoord: zoals hoger aangegeven zal aan het ministerieel besluit en het inhoudelijk dossier meer informatie worden toegevoegd over het geplande project aan de Schelde, dat het belang ervan beter duidt.

Zoals hoger aangehaald vereist de opheffing van een bescherming op basis van een gewijzigd algemeen belang niet dat de afgewogen belangen onverzoenbaar zijn, wel dat een afweging gemaakt wordt tussen verschillende (ruimtelijke) belangen.

Zoals de commissie opmerkt, geeft het opheffingsdossier weer dat de optie om de Céphée te verplaatsen werd overwogen. Een mogelijke verplaatsing naar een droogdok werd aanvankelijk zelfs positief onthaald door het agentschap Onroerend Erfgoed. Het plaatsbezoek aan het schip op 1 december 2020 maakte duidelijk dat voor het schip nog twee opties restten:

- Het schip verplaatsen, met alle risico's daaraan verbonden en tijdelijke opslag in afwachting van het vinden van een geschikte locatie voor het schip. Een droogdok bleek immers uiteindelijk niet geschikt voor de opslag van dit houten schip.
- De bescherming opheffen en het vaartuig volledig registreren, documenteren en digitaal ontsluiten met de optie dat bepaalde onderdelen museaal kunnen worden opgesteld.

Door dit opheffingsdossier wordt de piste om de Céphée te verplaatsen verlaten en wordt de keuze gemaakt om de bescherming op te heffen in het algemeen belang. De stelling dat de verplaatsing van het schip redelijkerwijze onmogelijk is zonder een groot verlies aan erfgoedelementen, wordt mee onderbouwd door het gegeven, zoals hoger ook aangehaald, dat al in 2008 werd vastgesteld dat zelfs het behoud van het schip ter plaatse een groot deel reconstructie zou inhouden.

Vermits het risico op verlies aan erfgoedelementen geldt voor elke locatie naar waar het schip naar verplaatst zou worden, werden naast de droogdokkensite geen andere locaties overwogen.

Het inhoudelijk dossier geeft geen of beperkte toelichting bij de geraamde kostprijs van de restauratie en de verplaatsing van het schip. De opheffing geschiedt op basis van het gewijzigde algemeen belang van het schip ten gevolge van de wijzigende context waarin het terecht is gekomen. De geschatte kostprijs van de restauratie en verplaatsing werden in het inhoudelijk dossier slechts ter informatie aangehaald en vormen geen motief voor de opheffing van de bescherming.

We nemen akte van de mening van de VCOE dat het algemeen belang van de bescherming geen obstakel hoeft te vormen voor het algemeen belang van de heraanleg van de Scheldekaaien.

De VCOE geeft aan dat voorliggende opheffing een ongewenst precedent kan vormen om zonder grondige afweging beschermingen stop te zetten in functie van ontwikkelingsplannen. Zoals hoger reeds aangegeven is het algemeen belang van het behoud van de bescherming van de Céphée afgewogen tegenover het algemeen belang van de heraanleg van de site.

In het zesde punt van haar advies geeft de commissie aan dat digitale registratie en documentaire ontsluiting de hoge industrieel-archeologische waarde van het schip niet kunnen vervangen en dat dit in geen geval een alternatief is voor bescherming en behoud.

Antwoord: De registratie in kader van een opheffing van de bescherming is geen preventieve beheersmaatregel of de vervanging van een materiële getuige die beschermd is. Het doel is het wetenschappelijk behoud van de gegevens. Zoals aangehaald in het opheffingsdossier strekt het daarnaast tot aanbeveling om de meest kenmerkende onderdelen van de Céphée, als die na demontage effectief nog behouden kunnen blijven, te bewaren.

1.2. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige opheffing

Het uitgebrachte advies heeft invloed op het opheffingsdossier en het opheffingsbesluit. Het opheffingsdossier en het opheffingsbesluit worden als volgt aangepast:

- De motivering in het opheffingsbesluit zal worden aangevuld met gegevens over het geplande project op de locatie van de Céphée. Ook het opheffingsdossier wordt in die zin aangevuld.
- Aan het opheffingsdossier zal ter verduidelijking een goedgekeurd schetsontwerp van het project op de locatie van de Céphée als bijlage worden toegevoegd.